

MAGYAR KULTURÁLIS STRATÉGIA

Munkaanyag

Ennek a munkaanyagnak az elkészítésében a következők vettek részt:

A Kulturális Stratégiai Bizottság tagjai: Agárdi Péter, Bayer József, Bojár Iván András, György Péter, Harsányi László, Inkei Péter, Pomogáts Béla, Schanda Beáta, Sükösd Miklós.

Meghívott szakértők: Benkóné Kiss Zsuzsa, Bába Szilvia, Hunyadi Zsuzsa, Kemenes Ernő, Koncz Erika, Koncz Gábor, Kuti Éva, Marosán György, Nagy Mihály, Serly Piroska, Szabó István, Talyigás Judit, Török András, Varsányi Gyula, Vitányi Iván.

A munkákat vezette: Harsányi László.

Budapest, 2004. július

Szakértőbizottság egymagában még nem szült stratégiát. Bármely területen (nem csak a kultúrában) a távlati célok kijelölése és rangsorolása politikai döntéseket, végső soron személyekhez köthető állásfoglalásokat igényel. A szakértő testületek szerepe a helyzet elemzése, a jövőbeni lehetőségek, alternatívák fölmutatása, előnyeik és kockázataik számbavétele.

Szakértői testületek javaslatai keveset érnek háttérkutatók és szerteágazó műhelymunka nélkül. E téren a magyar kulturális miniszter ma nehezebb helyzetben van, mint európai társainak többsége. (Jószerevel húsz évvel ezelőtti elődjénél is.) A stratégiaalkotással együtt járó nehézségek egyik tanulsága, hogy szükség van a kulturális élet egészét vagy részeit elemző műhelyek újraélesztésére, létrehozására és támogatására.

A megalkotandó kulturális stratégia időhorizontja 2013., azért, hogy összekapcsolható legyen a Második Nemzeti Fejlesztési Tervvel, amely az Európai Unió tervezési programjához illeszkedik.

A kulturális stratégia nem lehet egy szektor érdekérvényesítő hadműveleti terve. Nem képezhet panasz- és követelést listát. A stratégiaalkotás egyik kiindulópontja a magyar kultúra elemzése, a hiányosságok, adósságok számbavétele. Ennél is fontosabb támpontot jelentenek azonban a kívülről jövő igények és determinációk. A történeti és nemzetközi minták tanulmányozása arról győz meg, hogy a sikeres kulturális politikák a gazdasági, politikai adottságok és követelmények felismeréséből, határozott alkalmazásából táplálkoznak. A korparancstól és a feltételektől független stratégia megalkotása és sikerre vitele illúzió. A nemzet fő törekvéseihez illeszkedő, azokat szolgáló kulturális stratégia lebeg a szemünk előtt.

A következő évek legfontosabb nemzeti céljaiból számos feladat vezethető le. A stratégia azonban nem azonos a kulturális területre vonatkozatható teendők teljes körű katalógusával. Azokat a pontokat emeli ki, ahol a következő években a leginkább igény és esély lesz minőségi váltásra és strukturális áttrendeződésre.

I. Helyzetkép és alaptrendek

I. a Merre halad a világ?

A világ népességének nagyobbik része elemi létgondokkal, éhezéssel, vízhiánnyal, régi és új tömegbetegségekkel stb.

küzd. Európa, s ezen belül szűkebb térségünk kulturális fejlődését ilyen vis major a következő évtizedben sem fenyegeti. Abban bízunk, hogy a terrorizmus, környezetszennyeződés, éghajlatváltozás és más civilizációs veszélyforrások sem módosítják végzetesen azt a most belátható pályát, amin a következő évtizedben hazánk haladni fog.

Új világhelyzet

A globalizáció ténye visszafordíthatatlan. Eredményeképpen a kulturális kínálat hihetetlenül kiszélesedik, megvalósul a világban való egyidejű jelenlét, a hálózatok átalakítják az emberek és népek közti kapcsolatrendszert, a tájékozódás szinte korlátlan (de manipulálható), a hozzáférés olcsó; ugyanakkor a kommersz minőség gáttalanul terjed és hat. A nemzeti jellegzetességek egyes területeken feloldódnak, értékek devalválódnak, másrészt viszont ismertté, sőt egyetemessé válhatnak addig elszigetelt nemzeti értékek.

Európában az életkor meghosszabbodásával együttjáróan folytatódik a társadalom előregedése, amely újfajta kihívást is jelent a kulturális kínálat jelenlegi szerkezetével és tartalmával szemben egyaránt. A migráció felgyorsulásával, egymás mellett élő „kulturális mozaik társadalmak” kialakulása várható.

A kultúrák „összeütkezésének” hatására felértékelődik a nemzeti identitás, és érzékennyé válik a kultúrának a meghatározott jelképekhez (vallási jelképek, régi állami jelképek, politikai üzenetet hordozó műalkotások) fűződő viszonya.

Gazdaság

A gazdasági növekedés az új uniós tagállamokban a jelenleginél magasabb lesz. Az uniós követelményekhez való igazodás ugyanakkor jelentősen lekötöti a hazai közösségi erőforrásokat. Mindez hosszabb ideig fenntartja a társadalmi - gazdasági egyenlőtlenségeket, és nem segíti a kultúrát a közpénzek allokációjánál.

Markánsabbá válik a fejlődés posztindusztriális jellege. Ez a kulturális - kreatív ráfordítások és befektetések nagyobb lehetőségeit, sőt kötelezettségét teremti meg.

Politika

Az EU-csatlakozás későbbi következményeként hazánkban gyengül a központi akarat érvényesítésének képessége. A döntési jogkörök egy része Brüsszelhez kerül, másik – jelentősebb – része pedig a régiók és kistérségek hatókörébe. Ez módosítja a hagyományos nemzetállami kulturális politika, illetve itthoni kulturális piac közvetlen lehetőségeit.

Az uniós alapjogok érvényesülése előnyösen formálhatja a hazai politikai (közigazgatási) kultúrát.

Az EU-csatlakozás újrendezi a kapcsolatokat a Kárpát-medencében. Az új körülmények új megvilágításba helyezik a magyar és a szomszéd népek viszonyát: új típusú gondokat okozhatnak, de a harmonikusabb kulturális együttélés esélyeit is ígérik. Ugyanakkor javíthatják a határon inneni és túli magyarság kapcsolatait, erősíthetik a korszerű, európai távlatú „globális” magyar nemzettudatot. A magyar kulturális politika alaptétele, hogy nem csak az ország, hanem a tágabb nemzet kultúrájára vonatkozik.

Technológia

Folyamatos és forradalmi technológiai fejlődés ment/megy végbe a kulturális alkotások létrehozása, átvitele, rögzítése, archiválása, és közvetítése (az új audiotechnikák, a televíziózás új formái, új filmtechnikák, internet) területén.

A „kreatív” iparágak (film, TV; az ipari, az építészeti és életmódbeli design) felértékelődnek és ezek stratégiai kezelése látványos eredményeket hoz magával.

A kultúra értéknövelő szerepe miatt világszerte felértékelődik a gazdaságba (oktatásba és médiába) való beépülése, a vizuális és digitális kultúra tanítása, valamint a gazdaságot megtermékenyítő hatásának tudatos növelése, ide értve a felnőttképzést is.

Részleteiben nem belátható, de jelentős és előnyös (hozzáférést növelő) minőségi változások jelezhetőek előre a hang-, illetve képrögzítésben és -továbbításban, valamint a digitalizálásban.

A kultúrák közvetítő rendszerben jelenleg kibontakozó változások (a hagyományos közművelődési intézmények állapota, az Internet-elérhetőség szélesedése) egyrészt alkalmasak és felhasználhatók az esélykülönbségek csökkentésére, másrészt tudatos „beavatkozások” nélkül tovább atomizálják a társadalmat.

Az informatikai, távközlési, majd később a nanotechnológiai lehetőségek az alkotóművészek számára új kifejezési eszközöket, az előadóművészek számára jobb minőségű felszereléseket, illetve új típusú közlési lehetőségeket, a gyűjtemények számára új tárolási és visszakeresési, továbbá restaurálási lehetőségeket, a „fogyasztók” részére pedig szélesebb, könnyebb elérést biztosítanak.

Társadalom, kultúra

Világszerte növekszik a szabadidő és felértékelődnek az életmód kultúrával összefüggő elemei. Azzal, hogy több szabadidő és több pénz jut a kulturálisnak tekintett áruk fogyasztására, a kulturális fogyasztás egyre inkább az üzlet hatása alá kerül.

A kulturális kínálat áttekinthetetlen kiszélesülésével egyidejűleg tompul a választás tudatossága és az értékválasztás képessége. A nemzeti kultúra természetes adottságból tudatosan választandó eséllyé változik. Hatóköre egyszerre (de nem egyforma, nem egymást kioltó módon) szűkül és bővül: gyengül normatív, kánonképző ereje, viszont demokratikusan bővülnek elérési esélyei.

Az üzleti alapú, alapvetően multikulturális és heterogén színvonalú kínálat túlereje, kifinomultsága, könnyű befogadhatósága, illetve csábításának szívó hatása alapvetően átformálja a tömegkultúrát, „eligénytelenítve” azt.

Ezzel egyidejűleg az igényes, a klasszikus kultúra egyes műfajai, értékei, elemei a popularizálódás révén, az iskolai oktatás túl szélesebb körben is visszhangra találhatnak, adott esetben magasrendű élménnyé válhatnak.

A képi és hangeffektusokra hangolt befogadás vonzereje különösen veszélyezteti az olvasási készséget és a hozzá kötődő absztrakt fogalomalkotást. A digitális kultúra, a számítógép és internet terjedése is alapvetően módosítja a befogadási képességeket; a linearitás és a mélység helyett az asszociatív, gyors és kreatív befogadási attitűdnek és elvárásoknak kedvez, ami hat a hagyományos műfajokra, ízléselvárásokra is.

A több szabadidő, a hosszabb élettartam a kulturális fogyasztás, befogadóképesség növekedéséhez vezet. Ennek a le-

hetőségnek a kihasználása és az igényes kínálat bővítése, fenntartása az elkövetkező évek meghatározó feladata, annál is inkább, mivel a további gazdasági innováció és a társadalmi konszolidáció nem kis mértékben szintén ezen múlik.

Önmagában a lehetőségek nagyságrendi növekedése mai viszonyaink alapján esélykülönbség-növelő, széttartó hatású, de mindez nem végzetesen és visszafordíthatatlanul determinált, tehát szakmailag megalapozott politikai akarattal és tudatos forráskoncentrációval csillapítható. Célul tűzhető a „társadalmi közép”, a „derék” kiszélesítése, amihez a kultúra eszköz, egyben a törekvés sikerének indikátora.

Tovább folytatódik a kulturális szinterek eltolódása az intézmények felől az otthonok falai közé (televízió, CD, videó, internet) és az utcákra (fesztiválok). Ez a műfajokat is befolyásolja, terjed a „cross-over”, a műfajok közötti merev határok elmosódnak. Annál komolyabb szükség van ugyanakkor az országos és helyi kulturális alapintézmények védelmére, illetve vonzóbbá tételére.

Magyar sajátosságok

Az előző pontok helyzet- és jövőelemzése Magyarországra is vonatkozik. Vannak emellett olyan sajátosságok is, amelyek csak a hasonló helyzetű országokra (például a visegrádi négyekre), vagy azon belül is csak hazánkra jellemzőek. Ilyen például az a körülmény, hogy a rendszerváltás idején megfogalmazott aggodalmak beigazolódtak, amennyiben megnöttek a társadalmon belüli távolságok és még nem üdvözölhetjük a folyamat megfordulását, a kohézió újraerősödését. Honfitársaink nagy része szegény, alacsonyán iskolázott és a túlélés problémájával küzd. A foglalkoztatás terén térségünk átlagánál jobb helyzetet vívtunk ki: többségünk tudatát így is meghatározza a munkahely megszerzéséért, megtartásáért érzett szorongás.

Egészen véve nemzetközi összehasonlításban több energiát fordítunk a munkára (kenyérkeresetre), mint a szabadidős tevékenységekre, ami behatárolja a kultúráldás extenzív lehetőségét.

Európai összehasonlításban visszaesett a közösségi, egyesületi keretben folytatott kulturális tevékenységek aránya. A szabadidős művészeti tevékenységek súlya jelentősen elmarad a régi EU-s országokétól.

Magyarország, illetve a magyar nemzeti kultúra számos területen, művészeti ágban, a tudományos és médianyilvánosság keretei között a közelmúltban és a jelen időben is vonzó és egyetemes értékeket produkált. Ugyanakkor a minőségi kultúra széleskörű terjedését, köznapivá, belsővé válását – elsősorban a műveltségi és a digitális olló tágulása miatt – súlyos gondok akadályozzák. Riasztó jelei vannak a teljes kirekesztődés, a kulturális autizmus terjedésének is.

A kulturális fogyasztást tekintve, a falu hátrányban van a városokhoz képest. A kulturális lehetőségekhez való hozzáférés egyenlőtlen, jól érzékelhető egy ún. „közvetítői lejtő”. A vidék itthon kevésbé urbanizált, hagyományosabb termelési technológiájú, és értékrendszerű, mint Nyugat-Európában. A vidéket sok és nagy önállóságú, de forrásokkal gyengén ellátott önkormányzat irányítja, s ez megnehezíti a kulturális politika érvényesítését.

A rendszerváltás után merőben új helyzetet teremtett, hogy a szomszéd országokban élő magyarság visszakerült nemzeti látókörünkbe, kisebb-nagyobb mértékben jelen van szinte minden politikai döntésben, és ez fokozottan igaz a kulturális politikára.

KULTURÁLIS STRATÉGIA – KÖZMŰVELŐDÉS-TERVEZÉS

I. b Kulturális pillanatkép Magyarországon

Média és kultúra

A kulturális fogyasztásban egyre meghatározóbb a média, ezen belül is a televízió szerepe. Létrejött a digitális konvergencia: a különböző kulturális műfajok digitális tartalmi számos médiumban megjelenhetnek, egymásba átvihetők. Néhány éven belül elterjed a digitális műsorszórás. A digitális frekvenciák megsokszorozódnak, több specializált tévé- és rádióadó lesz a mainál. Rétegadók, köztük elsősorban kulturális igényeket szolgáló tévéadás megjelenése is várható. Az internet és a tévé összekapcsolásával létrejön az interaktív hír- és műsorfogyasztás. Az egyén maga választja ki, hogy az óriási kínálatból mit akar megnézni, meghallgatni.

Az információs társadalom sajátos kulturális teendői

Korunk egyik legnagyobb kihívása a kulturális szolgáltatók és a fogyasztók számára az új technikai, technológiai eredmények megjelenése és robbanásszerű terjedése.

2006-ig a MITS keretében 7 000 közösségi intézmény széles-sávú elérhetősége lesz biztosított. Ezeknek a hasznosítása és tartalommal történő feltöltése ijesztő kihívás, mivel ma még kevés az ismeretünk az informatikai eszközöknek a kultúra területén való alkalmazásáról és az ezeken alapuló szolgáltatásokról.

Könyv, olvasás, könyvtár, anyanyelvi kultúra

A magyar felnőtt lakosság 45%-a havonta legfeljebb egyszer, vagy egyszer sem vesz kezébe könyvet. Az olvasástól való elfordulást mutatja, hogy jelentős azok aránya, akik 5-10 évvel ezelőtt még több könyvet olvastak. Romlik – bizonyos korosztályokban – az olvasott szöveg megértésének és az írásnak a készsége is.

Kulturális örökségünk

A múzeumok és a művelődési házak által rendezett régészeti, helytörténeti jellegű rendezvények a közönség 30-40%-át vonzzák. A lakosságot különösen a szűkebb környezetének jelene és múltja érdekli, ezek feltárásához maga is alkotó módon kész hozzájárulni.

Épített és régészeti örökség

Magyarország kulturális örökségének fontos részét alkotják az ingatlanok (műemlékek és régészeti lelőhelyek). Megőrzésük esélye azonban az erőforrások szűkössége és az elsődleges pénzügyi érdekelttség, valamint a környezeti tudatosság alacsony foka miatt gyakran minimálisra csökken. Az örökségvédelem szempontjai nem érvényesülnek teljes mértékben a területfejlesztési tervezésben. Általában az örökségvédelemmel foglalkozó intézményeknek sincs kialakult válaszuk az új kihívásokra. A régészet nem eléggé felkészült az intenzív beruházásokból adódó megnövekedett feladatmennyiség ellátására. A műemlékek jelentős részének megoldatlan a hosszú távú hasznosítása.

Levéltárak

A magyarországi levéltári intézményrendszer nem tekinthető kialakultnak. A már kialakult őrzési feladatokon túl az alábbi kihívásokra kell válaszolnia:

A rendszerváltással megszűnt, átalakult szervek és szervezetek, illetve a jogutód nélkül megszűnt gazdálkodó szervezetek iratanyagának átvétele és feldolgozása.

Múzeumok

A múzeumok gondjaira bízott kulturális örökség mennyisége robbanásszerűen megnövekedett, az őrzés feltételei viszont csak részben teremtődtek meg. A közgyűjteményi állományvédelem azonnali fejlesztésre szorul (raktárépítés, biztonsági berendezések). A muzeális intézmények látogatóinak száma stagnál, ugyanakkor a magyar lakosság 40 %-a évente legalább egyszer részt vesz múzeumi programon (a leglátogatottabbak a művészeti kiállítások, közel hasonló számot mutatnak a történeti - helytörténeti gyűjtemények). Ritkák a jelentős sikernek számító kiállítások, és alacsony fokú a közgyűjtemények együttműködése. Megváltoztak a múzeum iránt támasztott társadalmi igények, de a jelenlegi intézményhálózat csak részben és jelentős késéssel tud alkalmazkodni ezekhez. Ennek oka a leromlott külső és belső infrastruktúra; megoldatlan a szakemberek képzése, bizonytalan a szakmai feladatok teljesítésének pénzügyi háttere, a mai intézményhálózat alkalmatlan a gyors adaptációra.

A közművelődés hagyományos intézményei

Az értékőrzés, esélyteremtés és értékteremtés céljait helyi szinten, az állampolgárok közegeiben szolgáló törekvéseket összefoglalóan fejezi ki a közművelődés. A fogalomnak a magyar társadalomban szerves hagyománya van, ami a rendszerváltás nyomán átmenetileg megkérdőjeleződött, majd az új körülményekhez igazodva él tovább. A közművelődésbe illik a közgyűjtemények és más intézmények közönségkapcsolati munkája, ám igazi színtere a közösségi tér, amire ilyen vagy olyan formában mindenhol társadalmi igény van. A közművelődés mai terei jogállás, tulajdonviszonyok és programok tekintetében is sokszínűbbek, mint a korábbi művelődési otthonok hálózati rendszere. Az autonóm művészeti intézményekhez hasonlóan, a sokszínűséggel együtt az ország egy részében kínálati piac, túlkínálat alakult ki. Másrészt viszont éppen a kulturális kínálatlan ellátatlan városi peremkerületekben, az egyébként is hátrányos helyzetű falvakban nincs közösségi tér, illetve a meglévő intézmények nem képesek generálni, integrálni, koordinálni a civil kezdeményezéseket. Mindez annál inkább súlyos kockázatokkal jár, mivel a helyi közművelődési intézmények sokhelyütt éppen a szegényebb társadalmi csoportok számára kínálnak valamiféle kulturális - közösségi teret, olykor egyfajta „humán” biztonságot. Számos esetben hiányzik a művelődési otthon típusú intézmény és a más közművelődési intézmények közötti koordináció.

A művészetek világa

Stratégiai szempontból figyelembe kell vennünk azt a folyamatot, amely kultúra és társadalom, különösen művészet és társadalom viszonyában, az utóbbi évtizedekben végbe ment: a szórakoztató, más néven tömegkultúra, bővülő piaci részesedést szerezve mind nagyobb teret és szerepet kap a mindennapi életben. Ezzel az irányzattal kell számolnunk a XXI. század első egy-két évtizedében is. Másképpen fogalmazva: a nyugati élménytársadalom tartalmi és befogadói mintáinak bővített újratermelése megállíthatatlan folyamat. Ebben a demokratikus államnak legfeljebb annyi szerepe lehet, hogy segíti a hazai alkotók nemzetközi emancipálódását, és ezzel közvetve e kulturális szféra színvonalának emelését.

II. Stratégiai célok, értékelvek, prioritások

A következő évekre szóló magyar kulturális stratégia a fő feladatokat – nyilván némi leegyszerűsítéssel – az esélyterem-

tés, az érték- és hagyományörzés valamint az új értékek létrehozásának céljai mentén rendezi el.

Esélyteremtés

A kultúra a nemzeti egység megőrzésének és erősítésének kitüntetett terepe. Részben leképezi a társadalmi és gazdasági különbségeket, de nem lebecsülendő a saját hatóköre sem. Erre épít a kulturális esélyteremtés programja. Az esélyteremtés a széleskörű kulturális demokrácia kiépítésének nélkülözhetetlen feltétele: elsődlegesen a kultúra értékeihez való hozzájutás minél szélesebb körű biztosítása, az ehhez szükséges tájékoztatás és felkészítés, illetve a közvetítő-rendszer kinyitása minden társadalmi csoport számára.

A kulturális esélyegyenlőtlenségek sok töről fakadnak. Különösen erős a területi, települési fejlettség-különbségek hatása. Tudományos felmérések és mindennapi tapasztalataink egybeesően igazolják, hogy a régiók, illetőleg a településtípusok között meglévő kulturálódási esélyegyenlőtlenségek nem szűnnek, sok szempontból pedig aggasztóan nőnek. Ennek megfelelően fogalmazódik meg az

1. stratégiai irány: a kulturális vidékfejlesztés programja

Alapigazság, hogy minél korábbi életkorban lehet kialakítani a kultúra iránti fogékonyságot, legyen szó befogadással vagy valamely területének műveléséről. Ez fokozottan áll a kulturálódási esélyteremtésre, ezért a

2. stratégiai irány: több kultúrát gyermekkorban

Közös felelősségünk, hogy az állampolgárok egyetlen csoportja se maradjon kirekesztve a kultúra egyetlen megnyilvánulásából sem – de ha igen, semmiképpen nem az esélyek különbözősége miatt. A magyar felnőttek új és új rétegeinek bevonására késztet a

3. stratégiai irány: új közönségek elérése

Hagyomány- és értékörzés

A nemzeti összetartozás és szolidaritás feltétele a nemzeti kulturális örökség megőrzése. Felelősségünk megőrizni mindazt a kulturális értéket, ami más nemzetnek nem feladata. Ugyanakkor a magyarság értékei egyszeresmind európai értékek: uniós tagságunkból következő feladatunk, hogy kivegyük részünket a többi európai nemzettel közös értékek fölötti gondoskodásból.

A kulturális örökség mentése és karbantartása rendkívül szerteágazó, egyre több szakértelmet és ráfordítást igénylő feladatrendszer. A következő időszak fő teendője a céltudatos rendszerszerűség megerősítése. Erre szolgál a

4. stratégiai irány: az örökségvédelem cselekvési programja

Az örökségvédelem korábbi évtizedeiben mindent háttérbe szorított a modern kor káros hatásaitól való megóvás célja. A közelmúlt hangsúlyeltolódása nyomán napjaink fő erőfeszítései arra irányulnak, hogy az emlékeket minél több kortársunk számára tegyék – bizonyos értelemben közvetlenül is – hozzáférhetővé. A szemlélet- és programváltás teendőit foglalja magában az

5. stratégiai irány: a kulturális örökség életközeli tételé **Új értékek létrehozása**

Az új értékek születéséhez az állam a feltételek igen széles skáláját gondozza, fejleszti. A művészek (és más kultúrmunká-

sok) szakmai és egzisztenciális feltételeiért, piaci társadalmi berendezkedés mellett is felelősség hárul a kormányzatra; hasonló kötelezettségei vannak a művészeti intézmények és szervezetek irányában is. Felelősséggel jár az is, hogy az állam bátran tűrje a protekciósok rohamát, ha eszközeit nem ízlésjelölő vagy ízlés-korrekciós alapként kezeli. A kormányzat fontos teendője a forrásbővítés, a megrendelészerzés: bel- és külföldön egyaránt, a magántámogatások élénkítése. Az állam akkor jó gazda, ha az egész magyar kultúra helyzetbe hozásával törődik. Jelen stratégia azonban az értéktérmet két szélső sávjára összpontosít: a csúcscsokra és az úttörőkre.

A kiemelkedő tehetség ritka, érzékeny jószág és előjogokat kíván. A nyitottabbá váló világban kötelességünk a nemzet versenyképességéért ezen a téren is áldozni. Ezt érvényesíteni a

6. stratégiai irány: a magyar tehetség helyzetbe hozása itthon és külföldön

A kultúra természeténél fogva – részben legalábbis – maga az innováció. Folytonosan új kifejezési módok, új eszközök, újszerű alkotások keletkeznek. Az új alkotások ritkán hódítanak azonnal; gyakoribb, hogy ami később maradandó értéknek bizonyul, születésekor közöny, értetlenség vagy éppen elutasítás fogadja. A jövő értékeinek első lépéseit óvja a

7. stratégiai irány: kortárs újdonságokkal a jövő klasszikusaiért

Húzóágazat

Az eddig megnevezett stratégiai irányok szem előtt tartják az átfogó nemzeti törekvéseket, kerülnek az öncélú, magába forduló kulturális program csapdáját. Hivatali nyelven: feltételezik a kooperációt más, illetékes ágazatokkal. Eleve a kultúra önmagán túlmutató hatásrendszere a lényege azoknak a célkitűzéseknek, amelyeket keretbe foglal a

8. stratégiai irány: a kultúra mint gazdaság- és versenyélénkítő

1. STRATÉGIAI IRÁNY:

KULTURÁLIS VIDÉKFEJLESZTÉS

Uniós analógiával élve: kiemelt fejlesztésre szorul minden olyan település (vagy településrész), ahol az egy főre jutó jövedelem nem éri el az országos átlag 75%-át. A dolog természetéből adódik, hogy az ilyen foltok az ország felületének egy-egyedénél többet tesznek ki.¹ Az országnak ez a része a kulturális vidékfejlesztés kitüntetett terepe; ugyanakkor a stratégia az EU-tól kölcsönzött megközelítést metaforikusan és nem mechanikusan követi.

A teendőket kétszer kettős rendben kell megfogalmaznunk:

Virtuális és tényleges jelenlét

Infrastruktúra és programok

A kulturális vidékfejlesztés eszközeiben és céljaiban is egyenrangúan kezeli a kultúra virtuális és a tényleges, fizikai jelenlétét. A depressziós térségekre különösen jellemző, hogy a kultúra befogadása zömmel “telekommunikált”, vagyis elsősorban a médiák

¹ A szegényebb körzetek jellemzően ritkán lakottak.

KULTURÁLIS STRATÉGIA – KÖZMŰVELŐDÉS-TERVEZÉS

közvetítésével történik. (Az internetes időtöltés csírái épp hogy bontakoznak.) A sugárzott kultúra természetéhez igazodva keressük az eredményes fejlesztés útjait. Nem hagyatkozhatunk azonban a virtuális, telematikus hatásokra, hiszen ezek nem pótolják a hagyományos, fizikai tevékenységet és interaktivitást, a közösségi részvételt igénylő kulturálódást.

A másikkéle kettősség a fizikai feltételrendszer (a csatornák és "edények") fejlesztése és programmal való megtöltése közötti egyensúly parancsát fejezi ki.

1.1. A vidékfejlesztéshez a kormányzat a közkultúra virágoztatásával járulhat hozzá. A közkultúra fejlesztésének tengelyében továbbra is a közművelődés áll. Közművelődésen ma már nem szabványosított állami ellátórendszert értünk. Eszményeink rugalmasabb és plurálisabb gyakorlatot sugallnak. Az ilyen törekvésekhez is elengedhetetlen azonban az infrastruktúra megléte: ha formában, tartalomban, jogállásban és másban nem is, de minimumának megszabásában érvényesülnie kell bizonyos sztenderdeknek. Az 1. stratégiai irány célja a kultúrák közvetítő intézményrendszer romlásának megállítására: vonatkozik ez épületekre, technikai felszereltségre, szakember-ellátottságra. Különös tekintettel az elmaradott térségekre, a nélkülözhető településekre. Olyan megoldásokat kell alkalmazni, amelyeket az adott közösség elfogad, támogat, magáénak tud – a múzeumtól a teleházig, a színháztól a könyvkereskedelemtől.

A stratégia keretében számon kell kérni, el kell érni, hogy minden szervesen összefüggő gazdasági, közlekedési, lakóhelyi településrészen, kerületben, településen legyen olyan művelődési otthon típusú intézmény (faluház, teleház, civilház, Internet-kávézó, közösségi tér, művelődési ház), amely képes szolgálni a személyes, közösségi részvételt igénylő művelődést. Folytatni kell az épületek fizikai felújítására és a kor követelményeinek megfelelő technikai fejlesztésére irányuló programokat.

Teendő: Az NKA Bizottsága a Minisztériummal közösen dolgozza ki, hogy miképpen lehet a közművelődési források egy részét átirányítani a régiókba, s ezen belül kidolgozni az elmaradott kistérségekre irányuló külön pályázatokat.

Meg kell szervezni az elmaradott térségekben és hátrányos településszerkezetben élők könyvtárellátási szolgáltató rendszerét.

1.2. Fontos művelődésszervezési feltétel, hogy központi kormányzati és helyi önkormányzati támogatással a fent említett közösségi tér legyen az új kommunikációs technikák társadalmi használatba vételének segítője. Külön feladat a kormányzati támogatással már revitalizált közművelődési intézmények új kommunikációs technikákkal történő ellátása: a közösségi elérési pontokba szélessávú és/vagy műholdas stb. technikát kell telepíteni.

Teendő: Közös akcióprogramot kell kezdeményezni az érintett társtárcaikkal.

1.3. A korszerű technológia lehetőséget kínál a kulturális értékek földrajzi távolságot feloldó elérésére. Gondoskodni kell, hogy ezek az eszközök megfelelő, igényes kulturális tartalmakat közvetítsenek. A tartalom felvitele, karbantartása és fejlesztése, a jogdíjak kifizetése, a kívánatos hang-, képmínő-

ség biztosítása – akár internetes, műholdas vagy más, ma még nem ismert technikáról beszélünk is – jelentős költség. A stratégia keretében folyamatosan tervezzük a finanszírozás költségvetési vagy önkormányzati forrásait, hogy e tartalmak ingyenesen elérhetőek legyenek művelődési házak, könyvtárak stb. körében.

Teendő: Az NKA-nak kezdeményeznie kellene bizonyos kulturális közkinccsek megvásárlását és „public domain”-né, ingyenesen hozzáférhetővé alakítását, a „digitális halhatatlankok” mintájára (pl. az enciklopédikus igényű adatbankok és a leginkább támogatott folyóiratok internetre tévése, szakmai portálok életre támogatása stb.)

1.4. Bátorítani, erősíteni kell a helyi kezdeményezésű, intézményi integrációs, illetve koordinációs törekvéseket. A stratégia támogatja tehát a könyvtár, a helytörténeti gyűjtemény, a művelődési otthon, a teleház, a könyvesbolt, a papír-, írószobát, a kávézó stb. integrálódását, illetve együttműködését. Ennek különösen a kistelepüléseken és a peremkerületeken van jelentősége.

Élni fogunk továbbá a partnerség adta előnyökkel: támogatjuk a vállalkozói, önkormányzati, nonprofit és lakossági szervezési - anyagi összefogással működtethető közös intézményeket, közösségi tereket, fejlesztéseket illetve rendezvényeket. Ugyanakkor ügyelni kell arra, hogy egyes szervezeti formák előnyben részesítése ne váljon kampánnyá, amelynek során formális és taktikai megoldásokkal lehet közpénzekhez jutni. A konkrét döntésekből sohasem hagyható ki a helyi szakmai állásfoglalás.

Teendő: A helyi adakozás élénkítése, erre specializált civil szervezetek segítségével. „Utolsó csepp” típusú NKA-pályázatok a kapcsolt támogatások elősegítése végett.

1.5. A hátrányos helyzetű körzetekben az általános infrastruktúra és a gazdaság szükségletei a megszokottnál is jobban elszívják a fejlesztési forrásokat a kulturális beruházások elől. A kulturális fejlesztések esélyeit növeli, ha ezek helyi szószólói a központi kormányzattól szervezeti segítséget, szakmai tanácsokat, némi pénzt és – ahol lehet – testületi jogszolgáltatásokat kapnak. A kulturális vidékfejlesztés célul tűzi ennek rendszerszerű megvalósítását.

Teendő: A Magyar Művelődési Intézet a hét statisztikai régióban (a megyei szolgálatokkal együttműködő) irodákat alakít ki, amelyek szakmai segítséget nyújtanak a hazai és különösen az EU-s fejlesztési források elnyerését illetően.

A kulturális kormányzat kidolgozza a kistérségi kulturális fejlesztési stratégiai tervek formai és tartalmi követelményeit; a központi fejlesztéseknél előnyt jelent az érvényes terv megléte.

A kistérségi tervek formális előfeltételeként létrejövő helyi kulturális fejlesztési grémiumok intézményes működési támogatásban részesülnek.

E folyamatban támogatási előnyben részesülnek az elmaradott kistérségek, különösen ahol nincs hagyományos, természetes központ.

1.6. A kulturális vidékfejlesztés kitértepeként megjelölt elmaradott körzetek és települések nagy hányada

található az ország peremén. Ezekben a helyeken külön támogatásban kell részesíteni a határ menti együttműködést elősegítő kulturális akciókat. Nem indokolt adminisztratív előnyt nyújtani a magyar ajkú partnerekkel folytatott együttműködésnek, mivel az ilyen alapon létrejövő kooperáció valószínűsége eleve nagyobb.

Teendő: Peremvidék Program, esetleg éves prioritásként.

1.7. A stratégia kiemelten támogatja a helyi térségi arculat kialakítását, erősítését. A cél a helyi büszkeség és kötődés erősítése a kultúra révén. A tájegységek sajátosságainak, vonzerejének minél plasztikusabb kibontása népességmegtartó, beruházás-ösztönző és turistacsábító hatással jár. A hagyományos, szerves téregyüttesek esetében ezek kulturális összetartó erejének erősítése a cél; nagyobb kihívás a közigazgatás átszervezése kapcsán új alakulatok arculatának formálása, legyen szó az EU által jóváhagyandó statisztikai tervezési régiókról vagy a most formálódó kistérségekről. A régiók és kistérségek színeinek, sajátosságainak mind teljesebb kibontásával megnő az esély, hogy a belföldi és uniós forrásokért folyó versenyben minden térség a karakteréhez legjobban illő fejlesztési célokat fogalmazzon meg. Olyat, ami nem csak mennyiségi, hanem valódi minőségi fejlődést ígér a régióknak, kistérségnek.

Ez a törekvés értelemszerű feladatokat ró a műemlékügyre, a közgyűjteményekre és a levéltárakra, de a művészetek és a közművelődés többi tényezőjének és különösen a civil szervezeteknek is szerepet kell juttatni. Az összehangolásra a korábban említett térségi stratégiai terv, illetve az azt gondozó grémium kínálkozik.

1.8. A helyi arculatformálás ösztönzése azzal a veszéllyel jár, hogy az ország egymástól elütő jegyekben tarkálló kulturális mozaikká válik. A központi kormányzat felelőssége, hogy fölismerje, megnevezze és határozottan óvja és fejlessze azokat a közös jegyeket, amelyek – a sokféle helyi kultúra változatoságát nem sértve – a magyar föld egészének kulturális karakteréhez tartoznak. Ez annyiban része a kulturális vidékfejlesztésnek, hogy a központi kormányzatnak nemcsak a kulturális sokféleség, hanem az országosan egységes arculati vonások helyi érvényesítése terén is felelőssége van.

2. STRATÉGIAI IRÁNY:

TÖBB KULTÚRÁT GYERMEKKORBAN

Az országot fájón jellemző igazságtalan társadalmi viszonyok között a gyerekek nagy részének kevés az esélye, hogy a kultúrát örömforrásnak, hasznos kalauznak, a teljes élet részének éljék meg. A következő években arra törekszünk, hogy minél több gyerek és fiatal, minél változatosabb formában részesüljön a kultúra befogadásának és művelésének élményében, és a törekvés fókuszában azok legyenek, akiknél a családi-társadalmi háttér ezt önmagától nem teremti meg. Nem szabad ennek a célnak a teljesülését csak az iskolától várni! És ami az iskolára hárul, abban sem szabad az oktatásügyet magára hagyni. A gyerekek kulturális szocializációjának minőségi fejlődése a kulturális ágazat, az oktatásügy és az ifjúságpolitika közti stratégiai szövetséget és együttműködést követeli meg.

2.1. Kulturális intézményeink jelentős része még mindig büszke lehet arra a fantáziadús és áldozatkész munkára, amit a gyerekek és serdülők kulturálódására fordítanak. A stratégia ezek ellentétéből indít: elmarasztalást és hátrányt érdemel az a kulturális intézmény és szervezet, amely nem méri föl adottságait és eszközeit abból a szempontból, hogy ezekkel hogyan szolgálhatja a jövő nemzedékeinek kultúrára nevelését.

2.2. A kultúra művelői és irányítói sem országos, sem helyi szinten nem vehetik át az iskola szerepét a kultúrára nevelésben; még kevésbé vehetik át az irányítást az iskola ilyen tevékenysége fölött. De a ma tapasztalható elkülönülés és közömbösség távlatban megbosszulja magát. A kulturális ágazat is érezzen felelősséget azért, hogy a magyar iskolák közvetítsenek több kultúrát a tanulóknak. Segítsünk gazdagabbá, színesebbé és hatékonyabbá tenni mind a tantervi - tanórai, mind az azon kívüli iskolai kulturális hatásokat. A kulturális élet szereplői gazdagítsák a feltételeket, színesítsék az eszközöket és ajánlják föl személyes közreműködésüket a hatékonyabb foglalkozásokhoz.

2.3. A médiapiaci verseny élesedése közben a margóra szorultak a gyerekeknek és fiataloknak készülő színvonalas alkotások. A következő években ösztönözni kell az ilyen jellegű hazai alkotások születését és akár adminisztratív eszközökkel is elő kell segíteni ezek műsorba állítását. Visszaesett az intézményes igényes gyermekművelődés a többi médiumban is. Készüljön a gyerekeknek több játékfilm, tévéjáték, könyv, hang-lemez stb.

2.4. Országunk történelmi pozíciókat veszített a művészeti oktatás legtöbb területén. Ezek visszaszerzése, az új fejleményekkel való lépéstartás a képzés minden szintjén érdekazonosságot és szoros együttműködést feltételez az oktatásüggyel és az önkormányzatokkal.

Teendő: Rövid távon (akár 2005-től) megvalósítható cél, hogy a művészeti nevelés intézményei – a zeneiskoláktól a művészeti egyetemekig – alanyi jogon részesüljenek a kiemelten közhasznú (civil) szervezeteknek járó kedvezményekből.

3. STRATÉGIAI IRÁNY:

ÚJ KÖZÖNSÉGRÉTEGEK ELÉRÉSE

A szórakoztatóipar a médiumok – mindenekelőtt a televízió – révén egyre jobban birtokba veszi a szabadidőt, diktálja a köznapi értékrendet, uralja a közfigyelmet, arcára formálja a népesség mind nagyobb tömegeit. A stratégia célul tűzi a kulturális igényszint további süllyedésének fékezését, az értékes kultúra pozícióinak újraerősítését.

3.1. A tilalom és megbélyegzés, a silány kultúra adminisztratív visszaszorítása és arisztokratikus leszólása a legtöbbször ellentétes hatást vált ki. Kudarca vannak itélve az új közönségrétegek toborzásának túl rámenős, agitatív módszerei, nem is beszélve a formális, statisztikai megoldásokról. A megfelelő út az alternatívák, az új alkalmak kínálata. A stratégia a kulturális intézményektől és szervezetektől elvárja, hogy adottságaik és eszközeik számbavételével mérjék föl, a felnőttek mely csoportjait tudják célozatosan közönségük körébe vonni. Az intézmények látogatottságának növelése eszköz. A fő cél annak elérése, hogy másfél-

KULTURÁLIS STRATÉGIA – KÖZMŰVELŐDÉS-TERVEZÉS

le kulturális – és szórakozási – élmények ígéretével csökkentsek az emberek egyoldalú kiszolgáltatottságát a szórakoztatóiparnak.

A kulturális stratégia nem határozza meg a szóba jövő célcsoportokat, s nem képez prioritási sorrendet közöttük. Ezt az egyes intézményekre és szervezetekre bízza. Lesz, ahol a megcélzott új közönség fő jellemzője az alacsony iskolázottság, máshol a kisnyugdíjasok kerülnek fókuszba, megint máshol a roma családok, a munkanélküliek, a plaza-ifjúság stb. A stratégia azt vállalja föl, hogy a következő években számon kéri, értékeli és támogatja az esélyteremtésnek ezeket az útjait.

3.2. A kulturális autizmus nem korlátozódik a szegény, iskolázatlan rétegekre. Más csoportoknál is meg kell küzdeni a tétlen igénytelenséggel. A felnőttoktatás változatos kínálatának közpénzzel támogatott szélesítése a hagyományos közművelődési intézményrendszer számára is komoly fejlesztési esélyeket kínál. A célközönség meghatározásánál követni kell a demográfiai tényeket. A középkorú és idősebb korosztály számára (értelmesen elkölthető anyagi forrásaikra is számítva) hazánkban is széles körű, szintén média- és turisztikai támogatottságú programokat (sőt akár mozgalmakat) kell indítani az igényes, a kulturált szórakozás, a világgjárás, az ismeretterjesztés, a felnőtt- és időskori tanulás népszerűsítése érdekében. A fejlett nyugati demokráciákban ezt „a harmadik kor művelődésének” nevezik és támogatják, hiszen nagymértékben hozzájárul a nyugdíjas korosztály lelki, szellemi és fizikai egészségének, hasznosságtudatának és akár gazdasági aktivitásának meghosszabbításához.

3.3. A felnőttek új rétegeinek eléréséhez, a kultúra vonzáskörébe tereléséhez egyik feltétele a követésre csábító minták léte. A kulturális stratégia hozzá kíván járulni azoknak a fogyasztási, befogadási mintáknak az erősítéséhez, amelyek a nyugat-európai középosztályt már most jellemzik. A hazai (sok szempontból töredezett, vagy még ki sem alakult) középosztály mintakövető magatartása, még inkább mintaátadó szerepe megerősítésre vár. Maga a középosztály azonban csak részben igazodik önmagához, értékrendjét, életvezetési mintáit a különféle elitektől lesi el és igazítja saját körülményeihez. Ez felelősséget ró a szellemi, gazdasági és politikai elit tagjaira. A kulturális stratégiának vajmi csekély a lehetősége a társadalmi elit szokásainak befolyásolására, ám lehetnek teendői a követésre méltó minták fölkeresésében és fölmutatásában.

Teendő: összefogás nonprofit business-szervezetekkel, hozzáadás a kis- és középvállalkozói szponzorok adományaihoz, a magánmecenatúra élénkítése jogi úton, hozzáadott pénzzel és kitüntetéssel.

4. STRATÉGIAI IRÁNY:

AZ ÖRÖKSÉGVÉDELLEM CSELEKVÉSI PROGRAMJA

A következő években koncentráltan és tervszerűen kell tervezni és összehangolni a különféle formákban testet öltött tapintható (ingatlan és ingó) nemzeti kulturális örökség mentésére, óvására és megújítására irányuló cselekvést.

4.1. A tárgyi örökség védelmének elvei és eszközei folyamatosan fejlődnek és változnak. Új és új problémákkal kell megbirkózni: a márvány, vászonn, papír mellett egyre inkább a

vasbeton, celluloid és merevlemez enyészettől való megóvása követel figyelmet. A legkorszerűbb megoldások ma már nemzetközi összefogást igényelnek. Valamennyi fontos téren el kell érni, hogy a magyar örökségvédelmi szaktudás és arzenál lépést tartson az igényekkel és a nemzetközi élvonallal.

4.2. A leginkább újszerű örökségvédelmi kihívásokkal az audiovizuális területen nézünk szembe. Az archiválás hatósági és logisztikai teendőinek dandárját az alakulóban levő Nemzeti Audiovizuális Archivum hivatott ellátni. A kulturális stratégiára hárul a begyűjtött hordozók és tartalmuk tervszerű gondozása.

4.3. A megőrzésnek mostanában leginkább előtérben lévő formája a digitalizálás. Ami valójában másolás, és tárgykönyvként változik, hogy a digitális másolat milyen mértékben minősül az eredeti állománnyal egyenértékűnek. A digitalizálás azonban az állagmegóvason túl a nyilvántartásnak, elemzésnek, közzétételnek semmivel sem pótolható lehetőségeit kínálja, ezért – ahogy minden kultúrnemzetnek – örökségvédelmi munkánk egyik fő területe.

Előnyei mellett a digitalizálás újabb gondok forrása. Igen költséges eljárás, amit tovább drágít a szapora technológiaváltás. Az egyes megoldások tényleges időtávjára nézve csak feltevéseink vannak. S végül, a megőrzés és fejlesztés teendői megkettőződnek, hiszen az eredeti állomány mellett a digitalizált állomány is karbantartást igényel. Teendőinket ezek figyelembe vételével kell meghatározni.

4.4. A műemlékvédelem terén a rendszerváltáskor súlyos örökséget vettünk át. Az épített örökség helyzetét jótékonyan érintette, hogy a műemlékügy visszakerült a kulturális kormányzathoz. Ideje azonban, hogy a szükséghelyzetektől vezérelt egyenetlen fejlesztési gyakorlatot egy átfogó fejlesztési tervhez illeszkedő támogatási rendszer váltsa föl. Ennek kidolgozása stratégiai feladat. A kormány teendőin túl újra kell fogalmazni az önkormányzatok és egyházak örökségvédelmi szerepét, és több figyelmet érdemel a magánszféra is. Tágabb értelmezést igényel maga az ingatlanörökség fogalma is, régészeti lelőhelyekkel, táji környezettel, urbanisztikai együttesekkel kiegészülve.

5. STRATÉGIAI IRÁNY:

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG ÉLETKÖZELIBBÉ TÉTELE

A műemlékügyben és a közgyűjteményekben párhuzamosan haladt előre az a folyamat, amelynek során az állagmegóvás és a tudományos földolgozás céljai mellé felsorakozott a múlt örökségének életközeli tétele. A következő években csökkenteni kívánjuk azt az elmaradást, ami e téren a magyar kulturális örökség legtöbb területét még megkülönbözteti a nyugat-európai gyakorlattól.

5.1. Alapvető cél az ingatlanörökség – s az annak törzset alkotó műemlék épületek – fenntartható használatának biztosítása, szerepének növelése a magyarországi életminőség és versenyképesség javításában. Törekedni kell kulturális örökségünk közösségi célú használatára, legszélesebb körű hozzáférhetővé tételére.

5.2. A következő években a múzeumoknak is elsődleges feladata, hogy a gyűjtemény a lehető legteljesebben és a lehető legszélesebb körben váljék hasznossá. A modern múzeum legyen kulturális központ az adott közösség, város, térség, régió számára, vállaljon egyfajta szervező funkciót a térség kulturális értékeinek közvetítésére. A múzeum az értékek befogadjaként és őrzőjeként egyúttal a múzeumon kívüli értékek megismertetésében is részt vehet (kulturális „csillagtúrák” kiindulópontjaként). Mindeközben továbbra is föl kell tárn minden eszközt arra, hogy növekedjenek a múzeumok pénzügyi forrásai.

Fontos cél a meglévő értékek másfajta láttatása, a kapcsolódó adatok, tárgyak, képek, hangok, történelmi hátterek múzeumi környezetben történő megjelentetése. Valamennyi múzeum törekedjen a virtuális látogatók tartalmas, élményt nyújtó kiszolgálására, a magyaron kívül idegen nyelveken is.

5.3. Könyvtárak esetében az életközelség követelménye nem igényli a feladatok újrafogalmazását, inkább fokozatokban gondolkodhatunk. A megkezdett minőségfejlesztési program keretében szélesíteni és tökéletesíteni fogjuk a szolgáltatásokat, gyarapítjuk a nonstop könyvtári igénybevételi formákat. Akciókat kell indítani a könyvtárhasználat vonzerejének, presztízsének fokozása érdekében.

6. STRATÉGIAI IRÁNY:

A MAGYAR TEHETSÉG HELYZETBE HOZÁSA ITTHON ÉS KÜLFÖLDÖN

A művészetek sok ezer éves története arra tanít, hogy a kiemelkedő értékek megszületésében több a talány, mint a tervezhetőség. A túl szűk stratégiai célok beválási határfoka ezért alacsony, a túl széles merítés pedig meghaladja a pénzügyi lehetőségeinket. A nyitottabbá váló világban azonban kötelességünk a nemzet versenyképességéért ezen a téren is áldozni.

6.1. A magas- vagy klasszikus művészeti területeken a tehetséggondozásnak és promóciónak bevett hagyományai és intézményei vannak. A fő tennivaló itt annak számbavétele, hogy mely pontokon kell az erőket átcsoportosítani, esetleg új forrásokat mozgósítani. A művészképzés rendszereinek itt a csúcsaival, a tehetségek egyéni fejlesztéseivel kell foglalkozni. A fiatal művészek kiválasztódását segítő ösztöndíjrendszert folyamatosan karban kell tartani. A tehetségek helyzetbe hozása ugyanakkor nem korlátozható a pályaindításra, a fiatalokra. A magyar csúcstehetségeknek a nemzetközi és a hazai közönség (valamint az utókor) javát szolgáló „menedzselése” pályájuk egészén feladatunk.

6.2. Nem ennyire magától értetődő a kormányzat felelőssége a kultúra kevésbé kanonizált tartományai iránt. A tömegkultúra mellett ide sorolhatók az alkalmazott és köztes², valamint az amatőr művészetek. Érdemeik szerinti megbecsülésük, a feltételekről való gondoskodás folyamatos közfeladat. Stratégiai teendő annak a biztosítása, hogy a műfajukban kimagaslók kapják meg a kiemelt figyelmet és segítséget, hogy sajátos értékeikkel gazda-

godjon szűkebb közönségük és a nemzet egésze egyaránt.

6.3. Kiemelten támogatjuk a sajátosan magyar művészeti értékek megszületését és nemzetközi érvényesülését azokban az esetekben is, ha az nem egyéni tehetségek teljesítményében ölt testet. Elsőrendű cél a ránk jellemző, a magyar kultúra nemzetközi emblémájának számító műhelyek, irányzatok, műfajok és alkotások sikerre vitele. Éljenek tovább és lehetőség szerint rendre újuljanak meg a korábban kivívott pozíciók és klasszikus hagyományok („magyar iskolák”). Legyünk érzékenyek azon kiemelkedő értékek iránt, amelyek azt ígérik, hogy a jövőben kivívandó sikerük a magyarokhoz köthető lesz. A világ – a szakmai elit és a nagyközönség egyaránt – nyitott arra, hogy a kavargó kulturális kínálaton belül egy-egy áramlatot egy adott nemzet alkotóihoz kössön. Ez nem szükségszerűen feltételezi, de nem is zárja ki a szóban forgó értékek etnikai - folklorisztikus kötődését.

Teendő: A magyar tehetség helyzetbe hozásának stratégiai irányához kapcsolódó teendőket együttesen fogalmazzuk meg. Kétévenként készüljön részletes elemzés a kulturális ösztöndíjrendszerről, ami tartalmazza a korábbi évek hatásvizsgálatát is. Tartalmazzanak javaslatokat a kiválasztás hatékonyságára, a pénzbeli és más juttatások értékállóságára, a követelmények adekvátabbá tételére, új és határterületek bevonására. Ugyancsak kétévenként készüljön részletes elemzés arról, hogy a magyar kulturális diplomácia cél- és eszközrendszerében – egyéb feladatok mellett – hogyan érvényesül a kimagasló tehetségek útjának egyengetése. Az elemzés külön foglalkozzon a magyarsághoz köthető kulturális jelenségek nemzetközi rangjával, az érdekében kifejtett munkával.

7. STRATÉGIAI IRÁNY:

KORTÁRS ÚJDONSÁGOKKAL A JÖVŐ KLASSZIKUSAIÉRT

A jelenkori, gyakran kísérletező és szélesebb közönségsikerre ritkán számító művészeti teljesítmények egy részéből válik, esetleg évtizedek múlva a XXI. századi hazai művészet megismételhetetlen teljesítménye, a jövőbeni kulturális örökségünk törzs része. Ahhoz, hogy ez bekövetkezzék, a műveknek meg kell születniük, egy adott mértékben már jelen időben ismertté, közkinccsé kell válniuk.

Az új alkotások körüli bábáskodásnak számos csapdája van. A jelentős új értékek iránti fogékonyság nem azonos a divatokhoz való igazodás parancsával, a tegnapi értékek felre-szöprésével, a fiatalság egyoldalú fetiszizálásával.

7.1. Keresni kell azokat a módszereket, technikákat, amelyek segítségével az állami kulturális politika segíti világra jönni, bemutatni és megőrizni az útkereső kortárs művészet teljesítményeit.

Teendő: Összefogás a magánszférával a kulturális reklámozás könnyítésére. Az állami és önkormányzati intézmények megerősödése esetén az NKA-nak kevesebbet kell költenie majd a produkciók létrehozására, többet költhet angol fordításra, dokumentálásra, illetve reklámtámogatásra.

7.2. Támogatandók az új nemzedékek először szubkultúráként megjelenő, de értékkel kecsegtető kezdeményezései.

² Jelzesszerűen néhány szemléltetés az alkalmazott és köztes művészetekre: sajtófotó, publicisztika, formatervezés, reklámgrafika, kabbé, DJ-k stb.

Teendő: Ki kell gondolni olyan kvázidíjazási, elismerési és támogatási formákat, amelyekben benne van egy szemernyi fenntartás és megóv az elsietett kanonizálástól, de kifejezi a hivatalosság nyitottságát a bizonytalan, kétes, esetleg tudatosan kontesztáns kulturális újdonságok iránt.

7.3. Az új technikák szülte új művészeti területek befogadására is fel kell készíteni a lakosságot, az intézményeket. A „menetirány” gyakran a megszokottal ellentétes lehet. Míg például a szimfonikus zene esetében új közönségrétegeken jellemzően fiatalokat értünk, a digitális alkotások iránt éppen az idősek érdeklődését kell élesíteni.

Teendő: Gondoskodás az NKA-ban az új, születő trendek átmeneti gyámolítására, vagy éppen a miniszteri keret egy részének ilyen felhasználására.

8. STRATÉGIAI IRÁNY:

A KULTÚRA MINT GAZDASÁG- ÉS VERSENY-ÉLÉNKÍTŐ

Egyértelművé és nyilvánvalóvá kell tenni, hogy a nemzeti jövedelem létrejöttében, s még inkább annak növekedésében fokozódó szerepe van a kreativitásnak, az alkotásnak. A kultúra nemcsak a szabadidő eltöltését gazdagítja, hanem a kincstárat is; a kultúra növekvő jelentőségű nemzeti erőforrás. Jól megválasztott kulturális fejlesztések elsőrangú gazdaságélénkítő lépéseknek bizonyulnak.

8.1. Az EU-ban – közösségi és tagállami szinten egyaránt – egyre precízebb annak folyamatos megfigyelése, hogy melyik ágazat milyen mértékben járul hozzá egyes makrogazdasági mutatók alakulásához (nemzeti össztermék, kivitel, munkahely-teremtés, forgalmi adók stb.). A kultúra és határterületei, együttesen a kreatív ágazat indikátorai, a legdinamikusabban fejlődő szektornak bizonyultak. Feladatunk, hogy ezt a körülményt itthon is kellőképpen tudatosítsuk, s ennek eredményeképpen növeljük a kultúrába irányuló célzott gazdaságélénkítő befektetéseket.

Teendő: Ki kell alakítani a kreatív ágazatra irányuló „monitoring” elveit és eszközeit. Föl kell tárni, vagy meg kell teremteni ennek műhelyeit és a témakör helyét az irányítási szervezetben.

8.2. A gazdasági befektetés – megtérülés és a kulturális alkotás céljai, elvei és eszközei sokban különböznek egymástól, némely szempontból egyenesen ellentétesek. A filmtörvény előkészítése igazolta ugyanakkor, hogy kellő hozzáállással, invencióval és kitartással megtalálhatók azok a közös vektorok, amelyek mentén az együttes törekvések politikai döntéssé, stratégiai intézkedésekké érlelhetők. A filmtörvény megvalósulását azonban a kulturális politika homlokterében kell tartani. Örködni kell azon, hogy a kedvező kölcsönhatások arányai tartósan egészségesek maradjanak, és a filmtörvény egyaránt szolgálja a gazdaságélénkítést és a magyar filmművészet ügyét. Törekedni kell a más kulturális területeken – elsősorban a könyvkiadás és a zeneipar jönnek szóba – alkalmazható tanulságok megfogalmazására, a multiplikatív hatás kiaknázására. A könyvkiadás terén külön figyelmet érdemel az erősen veszélyeztetett ma-

gyar nyelvű tudományos könyvkiadás, amelynek fenntartása az állami támogatás és a piaci típusú preferenciális eszközök kombinációját igényli.

Teendő: Az év végével készüljön hatáselemzés a filmtörvény kezdeti szakaszáról, a filmes és más területekre vonatkozó javaslatokkal.

Meg kell vizsgálni a könyvkiadást érintő támogatási (pályázattal) rendszert és 2005 tavaszáig javaslatokat kell tenni a piacokonform támogatáspolitikai elemekre. Ennek során külön szempont legyen a magyar nyelvű tudományos könyvkiadás ügye.

8.3. Az idegenforgalom világszerte feltörekvő gazdasági ágazat, s ezen belül mindenütt növekszik a kulturális komponens. A Magyarországról kialakított turistacsalogató (valamint a spontánul alakuló) imázs elmozdult ebben az irányban, és a belföldi idegenforgalomban is egyre meghatározóbb a kulturális turizmus súlya; tovább nő a fesztiválturizmus jelentősége. Ezekben az elmozdulásokban része van a kulturális politika törekvéseinek – mégsem lehetünk elégedettek a kulturális turizmus gazdaság- és térségfejlesztő jelentőségének elismertségével.

Ki kell aknázni azt a kivételes körülményt, hogy 2010-ben egy magyar (és egy német) város lesz Európa Kulturális Fővárosa. A következő egy-másfél év jelölési szakaszában minél több, akár tucatnyi városunk éljen azzal a lehetőséggel, hogy átgondolhatja saját kulturális arculatának az alakítását az évtized végére. A kiválasztott várost azután folyamatos kormányzati támogatásban kell részesíteni, hiszen sikeres szereplése az egész magyar kultúra javát szolgálja majd, nem is szólva a gazdasági, területfejlesztési és egyéb vonzatokról.

Teendő: Erősíteni kell a kulturális dimenzió szervezett képviseletét mind a nemzeti turisztikai stratégiaalkotás során, mind a Nemzeti Fejlesztési Terv előkészítési folyamatában.

A kormány tekintse az Európa Kulturális Fővárosa kiírást átfogó turisztikai és térségfejlesztési akciónak.

8.4. Az eddiginél több figyelmet kell fordítani a művészeket és műalkotásokat érintő munkajogi, adózási és egyéb szabályozókra. Jellemzően, de nem kizárólagosan, a fő hangsúly az előadóművészetek esetében az emberi feltételeken, a képzőművészeteknél a műalkotások forgalmazásán van. A művészeti ágak mindegyikében sorra kell venni a gazdasági szabályozás eszközeit, abból a szempontból, hogy ezek mennyire adekvátak az illető területhez, mennyire segítik a bennük rejlő gazdasági esélyek kiaknázását, illetőleg mennyiben fékezik azokat. A korrekciókért folyó érvelésben a kultúrát megillető kedvezmények helyett a gazdaságélénkítő hatásra kell helyezni a fő hangsúlyt.

Ezek a törekvések ma már két szinten zajlanak. Nyomon kell követnünk az EU-ban ilyen téren folyó fejleményeket és azokban aktívan részt kell venni, beleértve a szakmai, civil szervezetek ilyen irányú törekvéseinek támogatását.

Teendő: Munkacsoportok alakításával vagy szakemberek megbízásával módszeresen számba kell venni a szabályozók különböző csoportjainak az egyes (valamennyi) kulturális területen kifejtett hatását, meg kell fogalmazni az EU-s mozgás-

irányok figyelembe vételével célul tűzhető módosításokat.

8.5. A kulturális képzettségűek (köztük művészek) egyre nagyobb hányada lel alkotási és kereseti lehetőséget az informatikai tartalomiparban. Ezzel azonban – legalábbis eddig – kiestek a kulturális politika látóköréből. A kulturális irányításnak most kell kialakítani azokat a készségeket, amelyekkel érzékeli a fontos új szektorokat, és most kell kialakítani a kulturális politika hozzáállását és eszköztárszerét.

Az informatika sajátossága, hogy mind fejlődési iránya, mind tartalma, mind a használat formái csak korlátozottan tervezhetők. A közhatalmi intézmények és források eltöprelnek a gazdaság, illetve az egyéni fölhasználók millióinak döntései mellett. Ezért a kulturális stratégia fontos követelménye a megfelelő reakcióképesség, a szabad „vegértékek” és ehhez kapcsolódóan a mozgósítható források megteremtése.

Teendő: Első lépésként helyzetelemzéseket kell készíttetni. A következő egy év során számba kell venni a digitális sajtó, az internetes oldalak és hasonló területek azon munkaköreit, ahol „kulturális munkások” dolgoznak. Föl kell mérni, hogy tevékenységük mennyiben járul hozzá kulturális értékekhez egyfelől, és mi a gazdasági jelentőségük másfelől. Meg kell határozni a kulturális politika velük kapcsolatban szóba jövő teendőit.

III. A kulturális politika eszköztára

III. a Közlekedés a helyi és regionális kulturális politikákkal

A magyar közigazgatási és önkormányzati rendszer sajátosságai kifejeződnek a közkultúra irányítási és finanszírozási gyakorlatában. Jellemzője a széttagoltság és a települési önkormányzatok nagymérvű önállósága, amely önállóság gyakran kiszolgáltatottságot és magára hagyatottságot is jelent. Hasonlóan elaprózott például a francia közigazgatás is, ahol azonban mindmáig fennmaradt és pozitív hatású egyes funkciók centralizált kezelése; még figyelemreméltóbb, hogy az elmúlt időszakban tökéletesedett a közbenső igazgatási szintek³ szerepe, ami a magyar közigazgatás elhúzódó adóssága.

Más megfontolások mellett az uniós alapelvek is arra készítetnek minket, hogy elvszerűen és megfontoltan folytassuk a kulturális politika decentralizálását. A kultúrára fordított közpénzek nagyobb hányadát már ma is az önkormányzatok osztják el. A decentralizálás azonban csak részben finanszírozási kérdés. A fő hangsúly a helyi kulturális koncepciók és tervek létén és színvonalán van. Jelenleg nem kellően tisztázott és következőképpen esetleges a települési és megyei kulturális politikák összefüggése a központi kormányzat kulturális politikájával. A kistérségi és régiós kulturális politikákkal való összefüggésről még nem lehet tapasztalatunk, hiszen ezek most vannak születésben, részben remélhetőleg a jelen stratégia eredményeképpen.

A magyar kulturális stratégia sikere jelentős mértékben függ a központi, nemzeti célkitűzések és a helyi kulturális stratégiák összehangolásától, a közöttük megvalósuló szerepmegoszlástól.

III. b Finanszírozás

A hazai kultúrafinanszírozásnak az elmúlt évtizedben kialakult a többszektoros modellje. Ebben nem harmonikusan, és sok tekintetben nagyon elégtelen teljesítményekkel egyaránt résztvevő az állam és az önkormányzatok mellett a piac és ezen keresztül a magyar háztartások valamint a különböző civil, nonprofit szervezetek. Az Európai Unió forrásai csak marginális mértékben járulnak hozzá a hazai kultúra szükségleteihez.

Az állami kultúrátámogatás jövőbeni útja minden bizonynyal a jelenlegi pénzügyi alapok feletti döntések decentralizálása és a normativitás újragondolása, lehetőség szerinti kiszélesítése. Ebben a folyamatban a kulturális ügyekkel foglalkozó minisztériumnak radikálisan csökkenteni kell a közvetlen intézményfinanszírozásban való részvételét. Erősíteni kell a különböző fenntartók (önkormányzatok, alapítványok, piaci szereplők) normatív vagy közszolgáltató szerződéseken alapuló támogatását, amelynek keretében azonban megfelelő garanciák kidolgozására van szükség ahhoz, hogy ezek a támogatások valóban kulturális célokra és csak ezekre legyenek felhasználhatók. Az állami kulturális finanszírozás bizonyítottan bevált intézményét, a Nemzeti Kulturális Alapprogramot* – megfelelő belső átalakításokkal együtt – meg kell őrizni, sőt törekedni kell az eredeti pénzügyi és működési autonómia visszaállítására.

A kulturális finanszírozás következő évtizedének nagy lehetősége ugyanakkor nem az állami pénzek növekedésében található meg, hanem a piaci mechanizmusok kultúrabarát alakításában, a mecénás és szponzori támogatások koncepciózus támogatásában, kiterjesztésében, illetve az ilyen forrásokkal kapcsolatos partneri kapcsolatok kialakításában.

III. c Az Európai Unió adottságainak kiaknázása

Mivel a kultúrával összefüggő feladatok nemzeti hatáskörben maradnak, az Uniónak nincs saját tételes kulturális politikája, nincsenek olyan közösségi feladatok vagy előírások, amelyek determinálnák a nemzeti kulturális politikákat, s konkrétan a magyar kulturális stratégiát. A tagságból tehát ezen a téren kevés kötelezettség adódik – de a magyar kultúra képviselői már a csatlakozás előtti években is rengeteget profitáltak az Unióból. A tagsággal tovább bővültek azok a lehetőségek, amelyeket a magyar kultúra javára kiaknázhatunk.

Leginkább a kulturális együttműködési pályázatok vannak a figyelem előterében. A Kultúra 2000 keretében az elmúlt években száz fölötti számú magyar kulturális szervezet jutott közösségi forráshoz, kisebb részben saját projekttel, gyakrabban mások, jellemzően nyugati szervezetek által beadott pályázat közreműködőjeként.⁴ Ezzel a jó eredménnyel mind a szakemberek és szervezetek számában, mind a közösségi források mértékében, mind eszmei jelentőségben vetekszik az olyan területeken megvalósult magyar (kulturális) közreműködés, ahol az EU-nak saját politikája, fontos programjai és pénzügyi keretei vannak: oktatás, kutatás, szociális politika stb.

Magyarország azon tagállamok körébe tartozik, ahova az uniós források többsége a területi felzárkóztatási és kiegyenlítő alapokból kerül. A támogatások megítélésében döntő szerepe van a

³ Hozzánk hasonlóan ott is meg kellett birkóznia a megyék (département) és a régiók szerepének kijelölésével.

* ma: Nemzeti Kulturális Alapot

⁴ Sajnos a Media Plus pályázati rendszerben csak a csatlakozás évétől vehetnek részt a magyar audio-vizuális intézmények és szervezetek.

KULTURÁLIS STRATÉGIA – KÖZMŰVELŐDÉS-TERVEZÉS

Nemzeti Fejlesztési Tervnek. Jelen stratégia éppen a következő, 2007-2013 közti terv megalapozásához kíván súlypontokkal szolgálni. Ám az uniós alapok természetrajzának tanulmányozása arra is rámutat, hogy a két központ (Brüsszel és a nemzeti kormányok) által megadott prioritások mellett jelentős mozgásteret marad a helyi (regionális és egyéb) tényezőknek.

A folyamatos tájékozódás és tájékoztatás, a pénzügyi és más természetű rásegítés révén a kulturális kormányzat lényegesen javíthatja a kulturális élet szereplőinek esélyeit az uniós együttműködési lehetőségekért (nem csak pénzről van szó!) vívott versengésben.

III. d Jogi szabályozás

A politikai rendszerváltás részeként gyors egymásutánban megszülettek azok az alapvető törvények, amelyek kevés változtatással a mai napig megszabják a magyar kulturális politika kereteit: a hatásköri jogszabályok, a kormányháztartás törvényei, az önkormányzati törvény, a költségvetési és adótörvények filozófiája az eltelt majd másfél évtizedben keveset változott. Jól kiállták az uniós jogharmonizáció próbáját is, ezért főbb jellemzői a jövőben is megmaradnak.

Kevésbé tudatosult, hogy néhány magyar jogszabály milyen nemzetközi figyelmet és elismertséget vívott ki. Néhányuk a magyar kulturális politika markáns pillére, mindenekelőtt a Nemzeti Kulturális Alapprogramot konstituáló jogszabályok. Ilyen még az „egy százalék” törvény, a közhasznúság és az azt megillető kedvezmények, továbbá a hazánkban élő kisebbségek jogi szabályozása. Legújabbán az egyszerűsített vállalkozási adó vált ki érdeklődést a külföldi kulturális körökben, ahol szintén általános a kis- (jórészt kényszer-) vállalkozás.

Az egy-egy területre (pl. könyvtárügy, művészek jogállása, régészet) vonatkozó szaktörvényeket illetően az Uniónak kevés szabványa van. Egymás mellett élnek a részletes és taxatív szabályozást alkalmazó joggyakorlatok a kulturális szaktörvényeket teljesen mellőző országok gyakorlatával. A magyar jogalkotási hagyomány közbelső utat képvisel a tételes eseti jogszabályok és az általános, közvetett törvényi szabályozás között.

A kulturális kormányzatra állandó nyomás nehezedik az egyes szakterületek részéről, melyek pénzügyi garanciák reményében és presztízsból új és új szaktörvényeket szorgalmaznak. A törekvések egy része egybeesik a kormányzat stratégiai céljaival. Csak akkor tűzhető azonban napirendre valamely törvényalkotás (vagy módosítás), ha világosak a konkrét célok és eszközök, és létrejött a kellő konszenzus szakmán belül és a kormányzat más ágaival. Erre jó példa a filmtörvényé, rossz példa mindaz, ami ugyanezen törvény körül az előző tíz évben zajlott.

III. e Médiapolitika

A közhatalomnak nem elsősorban egyes médiumokat kell támogatnia, hanem a kulturális célokat megvalósító programokat, műsorokat, vagyis a közkultúra színvonalát emelő, a gyermekeknek és fiataloknak szóló igényes programokat, továbbá a művészeti produkciókat és a művészetekről, a művekről, a kulturális életéről, eseményekről szóló beszámolókat és elemzéseket.

A támogatás nem függhet a médiumok tulajdonviszonyaitól és hatókörétől, tehát kiterjed az országos, regionális és helyi vételkörzetű rádió- és tévéadókra egyaránt. A kereskedel-

mi szférában olyan adó kapjon támogatást, amely a közszolgálati médiához képest műfaji, stílusbeli választékbővítést kínál. A közszolgálati televíziók és rádiók ellensúlyozzák állami támogatású, művészeti elemző, értelmező, magyarázó műsorokkal a tömegkommunikációs kínálat hiányosságait. Súlyt kell helyezni az EU-országokban élő, illetve az azokon kívüli magyarság kulturális örökségének, innovációs törekvéseinek bemutatására is.

A sajtóban szükség van a fokozottabb kulturális marketingre, vagyis ösztönözni kell a figyelemfelkeltő, elemző cikkek számának gyarapítását, színvonalának növelését. A reklám minden területén kívánatos volna, hogy a kultúra az eddiginél nagyobb arányban szerepeljen a megcélzott termékek között. Ezt a reklámszabályozás módosításával is elő kell segíteni. Az előbbieken említettek az internetes médiumokra is vonatkoznak. Külön támogatásra érdemesek a kulturális hírportálok, honlapok.

III. f Kulturális diplomácia

Az euro-atlanti integráció kultúrák találkozásait jelenti. Az eltérő kultúrák, szellemi piacok és kulturális iparágak találkozási magával hozza a hazai művészeti alkotások piacának kibővülését is. Ugyanezek a körülmények ugyanakkor világszerte kulturális túlkínálatot eredményeztek. Kulturális diplomáciánk a növekvő lehetőségek és az éleződő versenyhelyzet pólusai között keresi lehetőségeit; ez fokozottan jellemzi a külföldi magyar intézetek helyzetét. A nemzeti kulturális promóció primátusának megőrzésével növekvő részt kell vállalni az európai kulturális együttműködésből – ún. harmadik országok irányában is.

A kulturális külpolitika szerepének fölértékelése még fontosabb teszi, hogy szervesen illeszkedjen a diplomácia egyéb (politikai, gazdasági, turisztikai stb.) területeihez. Nemzetközi minták tanulmányozása alapján megfontolandó félig vagy egészen társadalmi ellenőrzéssel működő szervezet kialakítása, ami megkönnyítené a nemzetközi akciókban való részvételt is.

A saját kultúra külföldi promóciója terén Európa-szerte prioritást élvez a nemzeti irodalmak intézményes támogatása. Nekünk is többet kell áldozni a magyar művek minél szélesebb külföldi megismertetésére, a fordítások és a külföldi megjelentetések támogatására.

Kulturális diplomáciánk sajátos, rohamosan felértékelődő terepe a virtuális tér. Tudatos, módszeres és összehangolt tevékenységgel érhető el, hogy a magyar kultúráról a világhálón világnyelveken (elsősorban angolul) elérhető információ mind teljesebb, hitelesebb, egyben vonzó legyen.

A Kárpát-medencei magyarság helyzetét jelentősen átrendezi, hogy velünk együtt integrálódik az EU-ba a határon túli magyarok több csoportja (elsősorban Szlovákiában). Egyúttal megnő felelősségünk (és jó esetben lehetőségünk) az Uniót kívül maradó magyarsággal kapcsolatban; ezzel a felelősséggel nagyrészt kulturális téren élhetünk.

A diaszpóra, elsősorban a tengeren túli magyarság körében a fő gondok demográfiai természetűek. Az előregedés és lélekszámcsökkenés következménye a harmadik generáció asszimilálódása, az anyanyelvhasználat csökkenése és elvesztése, továbbá számos nagy múltú egyházközség, kulturális intézmény és gyűjtemény elsorvadása. A diaszpóra magyar intézeteinek támogatását rendszerszerűen kell erősíteni és megújít-

tani. Ez az állami és civil szféra (beleértve az üzleti világot is) szerves együttműködését igényli. Fontos, hogy a magyar nyelvű internetoldalak elérhetőségét a világ magyarsága körében folyamatosan propagáljuk.

Zárószó helyett

Az ilyen jellegű stratégiai programok egyik legmohóbb olvasói a közvetlen érintettek, a „szakma” képviselői. Az olvasás fő kérdése: benne vagyunk-e? Csalódáshoz vezet, ha saját intézményét, művészeti ágát vagy szakterületét nem találja név szerint említve. Szeretnénk leszögezni: ebben a stratégiá-

ban mindenki benne van. A kultúra minden művelője több stratégiai irányban is személyre szóló feladatokra lel, ha a munkáját azzal a tudattal végzi, hogy annak nem a közvetlen érvényesülés a fő rendeltetése, hanem tágabb, nemesebb célokat szolgál.

De a stratégiai program igazi „célszemélye” minden magyar állampolgár, minden család, minden réteg, nemzedék és közösség, a nemzet egésze. S a tét nem más, mint a kulturáltabb, igényesebb, műveltebb, demokratikusabb hazai társadalom, tehát a megújulásra képes, ugyanakkor önismeretében és önérzetében erősödő európai magyarság.

A KULTURÁLIS MODERNIZÁCIÓ IRÁNYAI

Dr. Hiller István oktatási és kulturális miniszter

2006. december 13.

BEVEZETŐ

A kulturális politikát – kormányzati stratégiai tényezőnek tekintjük. A kultúra alapvetően meghatározza Magyarország modernizációját, modernizációs gondolkodását, egységes országgépét, fejlesztéspolitikájának hátterét. Elsőrendű gazdaságfejlesztő elem is, egy-egy régió foglalkoztatási, infrastrukturális szerkezetének átalakítója, motorja. De a kulturális politika mindenek előtt társadalompolitika. A szélesen értelmezett kultúra a társadalmi közösségek fejlesztésének egyik fontos eszköze: a kultúrának – túlzás nélkül – kulcsszerepe van a társadalmi igazságosság megteremtésében, a szociális integrációban; választ adhat a kor legfontosabb társadalmi problémáinak – akár az identitáskeresés – megoldására is. Épp ezért lényegesnek tartjuk a terület egészének stratégiai szintű felértékelését – a lehető leggyorsabban.

A közelmúlt indulatos, feszültséggel teli eseményei különböző nyilatkozatokra, vitákra készítették a magyar értelmiséget, közgondolkodókat, leginkább a kulturális élet képviselőit. Abban egyetértettek, hogy Magyarország kettős képet mutat: egy zárt, félmodern, „maradi”, illetve egy nyitott, modern, „haladó” társadalomét. E „kettős kép” egységesítésére, magyarán Magyarország – politikai, társadalmi, tudásbeli, szellemi – megosztottságának az enyhítésére pedig hatékony segítség egy világos kulturális politika.

A kulturális politikai intézkedések megoldásokat nyújthatnak a társadalompolitikai konfliktusok kezeléséhez, azok megelőzéséhez, illetve a kormányzat modernizációs szándékából adódó esetleges és természetszerű ellentétek föloldásához is.

Egyértelmű üzenet, és hatalmas hiba lenne nem meghaladni: a kulturális politika ma még inkább erősítheti a civil társadalmat és a demokráciát, hiszen a társadalmi kohézió, a társadalmi csoportok közti párbeszédnek s az együttműködések ösztönzésének a leghatékonyabb eszköze. Nem elég dinamizálni a gazdaságot, rendezni kell a társadalmi viszonyokat: a kultúra, és – hozzunk be egy új fogalmat – a kulturális modernizáció eszközeivel modernizációs híd alakítható ki a társadalmi csoportok között. Ugyanakkor ezt a „hidat” a társadalmi, közösségi érzékenységre különös figyelemmel kell építeni. A kulturális politika e tekintetben is kiemelt feladatának tartja a határon túli magyar és a magyarországi kisebbségi

kultúra értékeinek integrálását a magyarországi és az európai kultúrába.

Szándékos a fogalomhasználat: kulturális politika. Mert a kulturális politika kezdeményez, keretet ad, hogy minden kultúra kifejezhesse és megmutathassa magát, finanszírozási feltételeket nyújt, párbeszédre, kooperációra törekszik, de sosem minősít, sosem diktál.

A kulturális politika abból indul ki: a kultúra több, a kultúra sokszínűbb, mint a kulturális intézmények által lefedett tevékenységek összessége. Nyilván ettől még a kulturális politikának választ kell adnia arra: melyek az aktuális és stratégiai feladatok; hol húzódnak az állami szerepvállalás határai, melyek a konkrét feladatai; miként teremthetők meg a kultúra finanszírozásának, a kulturális fejlesztéseknek európai uniós és magánforrásai; melyek azok a feladatok, amelyeknek a megvalósítása a civil közösségek és a piac hatókörébe tartoznak; miként teremthető meg a kulturális esélyegyenlőség; hogyan ösztönözhető hatékonyan a kreativitás, az értékluralizmus – a kulturális modernizációnak megfelelően.

Mindezek nemcsak a magyar kultúra kérdései és megoldási lehetőségei, hanem olyan általános felvetések, amelyekre a világban sokan keresik a válaszokat. Nem véletlen, hogy az Európa Unió 2007-et az „Interkulturális Párbeszéd Évének” nyilvánította. (Itt kell megemlíteni: a kulturális politika programjában a következő évtől – kapcsolódva az uniós tematikához – az egyes kulturális szakterületeken háttérkutatókat indít el, illetve – a kulturális élet szereplőinek a javaslatát megfogadva – műhelymunkák, konferenciák során igyekszik a nyilvánosság bevonásával társadalmi párbeszédet folytatni a kultúra kérdéseiről.)

A kulturális politika egyik célkitűzése a kulturális esélyteremtés – földrajzi és társadalmi értelemben is: a kulturális javakhoz, a kulturális sokszínűséghez való hozzáférés biztosítása a társadalmi, szellemi fejlődést is szolgálja. A kulturális vidékfejlesztés terén a lokális kultúra erősítésére törekszünk. Ugyanakkor fontosnak tartjuk: a kulturális fejlesztés szempontjai helyet kapjanak a regionális és kistérségi fejlesztési programokban.

Kulturális politikánkban a kultúra, a kulturális sokszínűség a kreativitás forrásaként jelenik meg. Bátor, újító kezdeményezések nélkül nem működik a kultúra. A kulturális poli-